

СТАТТІ

UDC 821.161.1'09

Olga Jaruczyk – doktor nauk filologicznych, docent katedry filologii słowiańskiej Wołyńskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Łesi Ukrainki

Problematyka ukraińska na łamach polskich czasopism Dwudziestolecia Międzywojennego

Praca została wykonana na katedrze filologii słowiańskiej Instytutu Filologii i Dziennikarstwa Wołyńskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Łesi Ukrainki

Яручик Ольга. Українська проблематика на сторінках польських часописів міжвоєнного двадцятиліття. У міжвоєнному двадцятилітті польсько-українські літературні відносини значно розвинулися, внаслідок чого виникли важливі культурні та наукові ініціативи, які сприяли порозумінню між поляками та українцями. Стаття присвячена деяким літературно-інформаційним часописам цього періоду, зокрема «Бюлетеню польсько-українському», який видавав у Варшаві В. Бончковський, «Сигналам», які видавали у Львові Т. Голлендер і Л. Курилюк, а також «Камені», яку видавав К. А. Яворський у Холмі.

Ключові слова: літературний нарис, переклад, місячник, тижневик.

Яручик Ольга. Украинская проблематика на страницах польских газет межвоенного двадцатилетия. В межвоенное двадцатилетие польско-украинские литературные отношения значительно развились, в результате чего возникли важные культурные и научные инициативы, которые способствовали взаимопониманию между поляками и украинцами. Статья посвящена некоторым литературно-информационным журналам этого периода, в частности «Польско-украинскому бюллетеню», который издавал в Варшаве В. Бончковский, «Сигналам», которые издавали во Львове Т. Голлендер и Л. Курилюк, а также «Камене», которую издавал К. А. Яворский в Хелме.

Ключевые слова: литературный очерк, перевод, месячник, еженедельник.

Yaruchy Olha. The Ukrainian Problematics on Pages of Polish Journals of the Interbellum Peroid of the 20th. The period between the world wars in Poland witnessed the intensive development of literary relations. It was proved by the emergence of important cultural and scientific initiatives striving for the agreement between the Poles and the Ukrainians. The paper communicates on some of the literary-informational periodicals of that time such as «Biuletyn Polsko-Ukraiński» edited by W. Bączkowski in Warsaw, «Sygnały» edited by T. Hollender and K. Kuryluk in L'viv, as well as «Kamena» edited by K. A. Jaworski in Chełm.

Key words: essay, translation, monthly journal, weekly journal.

Актуальність темату. W okresie międzywojennym największym ukraińskim ośrodkiem wydawniczym i imigracyjnym o znaczącym potencjale intelektualnym na etnicznych ziemiach polskich była Warszawa. Właśnie tu ukazywało się czasopismo «Biuletyn Polsko-Ukraiński», które zostało założone w 1932 roku i istniało do końca 1938 roku. Przez te lata wydrukowano 290 numerów czasopisma. Redaktorem jego w latach trzydziestych był znany polski publicysta Włodzimierz Bączkowski. Te i inne materiały publicystyczne okresu Dwudziestolecia Międzywojennego dotyczące tematyki ukraińskiej wymagają dodatkowego opracowania.

Celem dzisiejszej publikacji jest zbadanie ducha porozumienia między Ukraińcami a Polakami, który rozwijał się w Dwudziestoleciu Międzywojennym w Polsce. Powodem do tego były materiały drukowane na łamach «Biuletyna Polsko-Ukraińskiego» i innych czasopism tego okresu.

W. Bączkowski przynależał do grona tych Polaków, którzy uważali Ukraińców mieszkających na terenach Polski za swoich sojuszników: «I dlatego wołamy «Ukraina ma być wolną!» [1, 89].

Kolegium redakcyjne «Biuletyna» wybrało drogę spokojnego i zrównoważonego przekonywania czytelników poprzez zwiększenie liczby prenumeraty i artykuły anonimowe. Świadczyło to nie tylko o

ostrożności kolegium redakcyjnego, lecz również o tym, że niektórzy autorzy nie mogli występować publicznie, dlatego zachowywali anonimowość.

Autorzy ukraińscy, którzy podejmowali ówczesne drażliwe tematy stosunków ukraińsko-polskich, powiedzmy, pacyfikację, prześladowanie ludności ukraińskiej w międzywojennej Polsce, mogli się narazić na większe nieprzyjemności, niż dziennikarze polscy.

«Oczywiście, pisać w polskich czasopismach nie było łatwo – nie tylko ze względu na kwestię dostępu, lecz raczej ze względu na sposób pisania. Pisać tak, jak obywatel ukraiński, zwłaszcza dziennikarz ukraiński miał przyzwyczajenie pisać w ukraińskiej gazecie dla ukraińskiego czytelnika, nie było możliwości, bo cenzura by to skreśliła, otóż ze względu na wykonalność podejście psychologiczne do polskiego czytelnika musiało być inne. Trudnością było to, że ukraiński autor nie mógł wyrzec się ani swojego «ja» ukraińskiego, ani też tematyki ukraińskiej, która mu bolała i którą strona polska prymitywizowała lub po prostu nie uznawała» [2, 137].

W czasopiśmie zamieszczono prace polskich ukrainistów i miłośników Ukrainy oraz autorów ukraińskich. Język wydania był polski. Tygodnik był wydawany pod auspicjami Stowarzyszenia Polsko-Ukraińskiego.

W zakresie struktury wydanie ma następujące rozdziały: «Polityka, sprawy społeczne i gospodarcze», «Recenzje i polemiki», «Nekrologi», «Dział literacki», «Fejletony», «Na marginesie», «Dział informacyjny», «Przedruki i przekłady artykułów i dokumentów», «Spis ilustracji». W «Biuletynie» podejmowano kwestie polityczne, gospodarcze, historyczne, literackie i ogólnokulturalne.

Redaktor czasopisma zdawał sobie sprawę, że powinien dać Polakom zrozumieć prawdziwą sytuację narodu ukraińskiego, zasady prawne jego istnienia, wiedzę ukraińskiej historii i kultury.

Literatura ukraińska na łamach tygodnika była prezentowana w utworach zarówno pisarzy klasycznych – G. Skoworody, T. Szewczenki, J. Szczogolewa, Łesi Ukrainki, I. Franki, W. Stefanyka, O. Kobylańskiej, jak też pisarzy ówczesnych: E. Małaniuka, O. Olżycza, N. Liwickiej-Chołodnej, U. Samczuka, J. Kłena, A. Kryżanowskiego. Większość ówczesnych pisarzy ukraińskich (E. Małaniuk, N. Liwicka-Chołodna, A. Kryżanowski, J. Łypa) przynależali do UNR-skiej emigracji w Polsce. W tygodniku próbowano zbadać nie tylko postacie, lecz również ukraiński proces literacki.

Należy również zauważyć, że stałym autorem czasopisma był ukraiński publicysta, wieloletni redaktor lwowskiej gazety ukraińskojęzycznej «Diło» Iwan Kedryn-Rudnicki. Zaangażowanie w korespondencję czasopisma takiego znanego publicysty, jak I. Kedryn, niewątpliwie było dużym redaktorskim osiągnięciem. Dzięki temu polemika prowadzona na łamach «Biuletyna» była prawdziwym dialogiem dwóch narodów, wymianą opinii bolesnych dla obu stron.

Przed wojną Iwan Kedryn-Rudnicki przynależał do wąskiego kręgu osób uważających, że przeciętne wzajemnej ignoracji może wzbogacić obie kultury, a przewyciężenie uprzedzeń ksenofobicznych pomoże ustabilizować sytuację geopolityczną Polaków i Ukraińców w Europie.

«Biuletyn Polsko-Ukraiński « był nieprzeciętnym zjawiskiem na pograniczu dwóch kultur – polskiej i ukraińskiej oraz jedną z pierwszych prób ich dialogu, dlatego to czasopismo wymaga szczególnej uwagi i dalszych badań naukowych. Właśnie na jego łamach czytamy: «Bądźmy Ukraińcami, aby zostać Europejczykami brzmi w całej literaturze ukraińskiej przez ostatnie lata».

Wraz z «Biuletynem» drukowano wówczas wydania polskojęzyczne, które stale interesowały się życiem ukraińskim. Były to lwowskie «Sygnały» i chełmska «Kamena». Oni promowały ideę konwergencji narodów słowiańskich i przedstawiały czytelnikom przykłady klasycznej i nowoczesnej ukraińskiej literatury i kultury. Istotną rolę w postępującej konsolidacji postępowych pisarzy polskich, ukraińskich, białoruskich, litewskich i żydowskich oraz w tworzeniu wspólnej platformy ludowego frontu przeciwfaszystowskiego sił lewicowych Polski, Ukrainy Zachodniej i Białorusi Zachodniej odegrało lwowskie czasopismo literackie «Sygnały».

«Sygnały» (najpierw miesięcznik, a od 15 lutego 1938 roku dwutygodnik) był wydawany we Lwowie od listopada 1933 roku do września 1934 roku, później od lutego 1936 roku do sierpnia 1939 roku. Przez te lata wyszło 75 numerów czasopisma. Kolegium redakcyjne «Sygnałów» składało się przede wszystkim z demokratycznej młodzieży studenckiej Uniwersytetu Lwowskiego (Tadeusz Hollender, Karol Kuryluk, Marian Promiński, Andrzej Kruczkowski), również do wydania dołączyli młodzi postępowi działacze społeczni (Halina Górską, Tadeusz Banaś, Aleksander Baumhardt, Jaromir Ochendusko, Stanisława Blumenfeldowa). Naczelnym redaktorem miesięcznika był T. Hollender. Po rocznej przerwie, w lutym 1936 roku nim został K. Kuryluk.

Autorzy miesięcznika starali się przeciwstawić nieuzasadnionemu zaniżeniu wartości kultury ukraińskiej i stawiali przed sobą zadanie popularyzacji ówczesnej literatury i sztuki ukraińskiej. Zaczynając od trzeciego numeru, redakcja «Sygnałów» prowadziła stałą rubrykę «Ukraińska chronika», która zawierała wiadomości o ukraińskim życiu kulturalnym, krótkie recenzje wydań ukraińskich i czasopism.

W «Sygnałach» (w latach 1933–1939) drukowano przekłady na język polski dzieł P. Tyczyny, W. Sosiury, M. Tereszczeki, O. Włyżka, N. Zabilej, S. Gołowanowskiego, M. Jogansena, J. Jaworowskiego i innych. Oddana swoim zasadom programowym, redakcja czasopisma drukowała ukraińskie rubryki w wielu numerach, zwłaszcza w dwunastym, od trzydziestego pierwszego do trzydziestego trzeciego, w czterdziestym pierwszym i czterdziestym drugim. Na przykład, w numerze dwunastym zamieszczono reprodukcje obrazów malarzy lwowskich oraz recenzję T. Banasia o tłumaczeniu na język ukraiński «Pana Tadeusza» wykonanego przez M. Rylskiego [3, 7].

Z «Sygnałami» współpracował zachodnioukraiński pisarz o poglądach lewicowych, stronnik władz radzieckich S. Tudor oraz polski badacz historii i bytu Huculów S. Wincenz. Czasopismo wydrukowało kilka fragmentów jego słynnej powieści «Na wysokiej połoninie» [4, 2]. Oryginalny szkic o twórczym podejściu słynnego ukraińskiego pisarza klasycznego W. Stefanyka opublikował w »Sygnałach» polski naukowiec i przyjaciel pisarza W. Moraczewski [5, 9]. Po szczegółowej analizie dzieł pisarza on udowadnia, że twórczość literacka autora «Niebieskiej książeczki» ma znaczenie ogólnoeuropejskie.

W «Sygnałach» możemy znaleźć informację o ówczesnych nowych osiągnięciach w dziedzinie ukraińskiej muzyki i malarstwa, o sztuce O. Nowakowskiego, I. Trusza, B. Monastyrskiego, M. Głuszczki.

Zaczynając od 1936 roku, popularyzacja kultury mniejszości narodowych w Polsce na łamach «Sygnałów» stała się bardziej urozmaiconą. Obok literatury ukraińskiej, w czasopiśmie była omawiana twórczość pisarzy rosyjskich, białoruskich, litewskich i żydowskich. Powstaje tendencja do zapoznania czytelników z narodowymi tradycjami literackimi: ukraińską – T. Szewczenko, W. Stefanyk, M. Czeremszyna, O. Makowej; białoruską – J. Kupała, J. Kołas, M. Tank; rosyjską – M. Lermontow, I. Kryłow, M. Niekrasow, A. Błok, M. Szołochow. W ten sposób zakładały się podstawy twórczej współpracy wiodących pisarzy Polski, Ukrainy Zachodniej i Białorusi Zachodniej.

Dwa miesiące wcześniej od «Sygnałów» zaczęto wydawać czasopismo literackie «Kamena», które drukowano w Chełmie od 1933 do 1939 roku i od 1945 do początku lat 90, od 1952 roku w Lublinie, a od 1957 roku ono staje się dwutygodnikiem. Szczególnie zainteresowanie badaczy wywołuje okres międzywojenny «Kameny», w którym zostało wydano 60 numerów czasopisma.

Redaktorem naczelnym wydania międzywojennego był pisarz i tłumacz, były członek spółki poetyckiej «Reflektor» w Lublinie (1923–1925) K. A. Jaworski.

Pod koniec roku, w dziesiątym numerze zostały zadeklarowane główne zasady «Kameny». Do nich zaliczano demokratyczną otwartość wydania w stosunku do różnych poglądów twórczych, którą szczególnie promował redaktor, wyszczególnienie znaczenia literatury narodów słowiańskich i polityka przeciwfaszystowska.

Wysoki poziom artystyczny «Kameny» przyczyniał się do jej aktywnego rozpowszechnienia wśród pisarzy i czytelników literatury pięknej. Uzupełnieniem czasopisma było wydawnictwo «Biblioteka Kameny», które drukowało oryginalną i przetłumaczoną poezję.

Dzięki energii i twórczym zamierzeniom redaktora K. A. Jaworskiego «Kamena» stopniowo zaczęła angażować do pracy cenionych współpracowników, którzy pochodzili z różnych środowisk literackich. Oprócz Polaków, do ich kręgu należeli również Ukraińcy, Rosjanie, Białorusini, Czesi, Słowacy i Bułgarzy, z którymi K. A. Jaworski nawiązał kontakty drogą korespondencyjną.

Każdy następny numer zapoznawał czytelników z przekładami na język polski utworów rosyjskich, ukraińskich, czeskich, słowackich, litewskich, węgierskich, (najczęściej wierszy). Popularyzacja literatury narodów słowiańskich na łamach czasopisma była dla Jaworskiego istnym zadowoleniem.

Należy wspomnieć, że jeden ze specjalnych numerów międzywojennej «Kameny» był poświęcony ówczesnej liryce francuskiej. Znajdowały się tam tłumaczenia Apolinera, Bretona i Eluarda.

Pierwsze przekłady poezji ukraińskiej wykonane przez K. A. Jaworskiego pojawiły się w drugim, później w czwartym numerze «Kameny». Były to wiersze E. Małaniuka, M. Rylskiego, B. I. Antonycza, P. Tyczyny i wielu innych poetów ukraińskich.

Dziesiąty numer, w wersji poszerzonej (28 stron), wydany z okazji stulecia «Pana Tadeusza» został poświęcony Adamowi Mickiewiczowi. Materiały do niego gromadzono w ciągu kilku tygodni. Obok rosyjskich i słowackich tekstów, zamieszczono tam przekłady M. Rylskiego. Ważne znaczenie w tym miał artykuł wysłany ze Lwowa przez W. Doroszenkę «A. Mickiewicz w literaturze ukraińskiej».

Materiały do swoich tłumaczeń i rubryki ukraińskiej K. A. Jaworski czerpał z czasopism literackich Ukrainy Zachodniej, książek nadesłanych do redakcji «Kameny». W pierwszym numerze czasopisma podano informację o śmierci M. Chwyłowego, w następnych numerach wspomina się o jubileuszu M. Kociubynskiego, Łesi Ukrainki, O. Kobyłańskiej, jest wzmianka o nowym zbiorze opowiadań W. Stefanyka i infor-

macja o pojawieniu się w «Przeglądzie Współczesnym» artykułu «O literaturze ukraińskiej» oraz «Albumu portretów pisarzy ukraińskich» P. Obala.

Cenny materiał odzwierciedlający wschodniosłowiańskie stosunki literackie zawierał dział informacyjny «Kameny». Tam podawano informacje o wymianie kulturalnej między narodami (w zakresie literatury, teatru, filmu), o jubileuszach pisarzy, ich kontaktach i nowych dziełach literackich. Na podstawie tego działu można oceniać stan ówczesnych tłumaczeń i politykę słowiańską. W dziale «Pro urbe sua» zamieszczano recenzje teatralne o występach teatrów amatorskich oraz o sztukach stawianych przez Teatr Wołyński, który regularnie przyjeżdżał do Chełma.

W 1936 roku Lubelski Związek Pracy Kulturalnej za wydawanie literackiego miesięcznika «Kamena» odznaczył K. A. Jaworskiego Nagrodą Literacką imienia Bolesława Prusa.

Możemy wywnioskować, że niewątpliwą zasługą czasopism literackich Dwudziestolecia Międzywojennego, zwłaszcza «Biuletyna Polsko-Ukraińskiego», «Sygnałów» i «Kameny» było pojednanie narodów słowiańskich w walce przeciw siłom reakcyjnym oraz nawiązanie kontaktów literackich z pisarzami różnych narodowości. Zaprezentowane wydania międzywojenne na temat kwestii ukraińskich nadal są aktualne ze względu na swój bogaty materiał tłumaczeniowy, różnorodność prac krytyków literackich, wzmianki kronikarskie, które przyczyniają się do dalszego badania historii literatury ukraińskiej.

Spis wykorzystanej literatury

1. Bączkowski W. U źródeł upadku i wielkości. Zagadnienie Kresów Wschodnich na tle dziejów polsko-moskiewskich... : Zarys podstaw rozwiązania problemu ukraińskiego / W. Bączkowski. – Warszawa, 1935. – S. 89.
2. Кедрин І. Життя. Події. Люди. Спомини і коментарі / І. Кедрин. – Нью-Йорк : Червона калина, 1976. – С. 137.
3. Banaś T. Ukraiński przekład «Pana Tadeusza» [M. Rylskiego] / T. Banaś // Sygnały. – 1934. – Nr 12. – S. 7.
4. Vincenz S. Jak prawnuk Wielitów Hołowacz zabił biesa [Przedruk z książki: Na wysokiej Poloninie] / S. Vincenz // Sygnały. – 1934. – Nr 8–9. – S. 2.
5. Moraczewski W. Wasyl Stefanyk / W. Moraczewski // Sygnały. – 1937. – Nr 25. – S. 9.